

ר' חיים כהן

המשמעות הפרשנית של פרשיות פתוחות וסתומות *

החיפוש במקורות, הניב את המסקנה, שמחוץ לשאלות ההלכתיות הקשורות לפרשות פתוחות וסתומות, לא נגעו הראשונים, כמעט בכלל, בהשלכות הפרשניות שיש לפרשות הפתוחות והסתומות על הבנת הכתוב, כך שלמעשה, נשאר לבאים אחריהם מקום רב להתגדר בו. מאידך, כיון שאין אילנות גבוהים להתלות בהם, קשה להעיז ולקבוע מסמרות בענין. עם כל זה, אני מקוה שההסברים והדוגמאות שיובאו להלן, יספיקו ע"מ לשכנע שיש השפעה רבה לפרשות הפתוחות והסתומות על הבנת הכתוב, השפעה הדורשת עיון מעמיק בנושא.

א. מהי "פרשה" (פתוחה וסתומה)?

בחז"ל לא מצאנו תשובה חד־משמעית לשאלה למה מתייחס מונח זה. במנחות (ל"א ע"ב ול"ב ע"א) איתא:

"אמר רבי חלבו: חזינא ליה לרב הונא דכריך לה (למזוזה) מאחד כלפי שמע, ועושה פרשיותיה סתומות. מיתיבי, אמר רשב"א: ר"מ היה כותבה על דוכסוסטוס כמין דף, ועושה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה ועושה פרשיותיה פתוחות. אמרתי לו: רבי, מה טעם? אמר לי: הואיל ואין סמוכות מן התורה."

ופירש רש"י:

"אמרתי לו רבי מה טעם – אתה עושה אותם פתוחות והלא בתורה סתומות הן אותו ריוח שלאחר בשעריך (הוא) סתום צד שמאל של שיטה והריוח באמצע שיטה."

מדברי רש"י מובן, שמשמעות המונח פרשה הוא מרווח, דהיינו אותם מרווחים שיש בתורה בין הענינים השונים. רווח סתום או פרשה סתומה הוא אם המרווח אינו עד סוף השורה, דהיינו אם הענין הבא מתחיל באותה שורה בה הסתיים הענין הקודם, ואילו מרווח פתוח או פרשה פתוחה הוא אם הרווח הינו עד סוף אותה שורה.

מאידך, מפרש רש"י בהמשך: "אמר לי, הואיל ובתורה אינן סמוכות – הנך שתי פרשיות, שזו כתובה בזאתחנן, וזו כתובה בוהיה עקב...". משמע מדבריו שהשם "פרשה" נאמר על הענין הכתוב ולא על המרווח.

* חלק מן המאמר פורסם בירחון אור התורה שבט תש"ן.
1. עיין שיטה מקובצת (שם).

סתירה זו בדברי רש"י, ניתן לפרש באמצעות דברי המהרש"ל. בשו"ת המהרש"ל (סימן ל"ז, ד"ה בן חכם) כתב:

"דע ששם פרשה נאמר על שני דברים: נאמר על הכתב שבא אחר כל הריוח, כאילו תאמר פרשת יקוו המים שהיא באה אחר הריוח של הפתוחה שיש בינה ובין בראשית, וזהו השם השגור בפי כל העולם, ונאמר גם כן על ההוא בעצמו, דהיינו השיעור ההוא המופסק בין בראשית ליקור".

לפי דברי המהרש"ל משמע, שדרך העולם להשתמש בבטוי "פרשה" לשני העניינים שמשמש בהם גם רש"י, א. למרווחים שיש בין העניינים השונים. ב. לעניינים הכתובים אחר המרווחים.

גם אצל הרמ"ע מפאנו (סימן ק"ו) נמצא שימוש כפול לביטוי זה. בד"ה דע הוא כותב: "דע כי סיום הפרשה גורם לפרשה הבאה אחריה לעשותה פתוחה או סתומה, אבל לפרשה עצמה אינו מעלה ולא מוריד. מכאן שהביטוי פרשה מתייחס לכתוב ולא למרווח. אך מאידך בד"ה ומה שהקשה (שם) הוא כותב: "ען מלת פרשה היא מלשון פרישה, והכוונה שהוא יתברך פרש והפסיק הדבור שהתחיל עם מרע"ה כדי ליתן ריוח להתבונן" דהיינו פרשה הוא המרווח עצמו ולא הכתוב.

ב. מקצת דעות בעניין אופן עשיית פרשות פתוחות וסתומות

על הגמרא במנחות שצטטנו לעיל, כתב רש"י: "אמרתי לו רבי מה טעם – אתה עושה אותם פתוחות והלא בתורה סתומות הן, אותו ריוח שלאחר בשעריך סתום צד שמאל של שיטה והריוח באמצע השיטה". משמע מרש"י זה שההבדל העקרוני בין פרשה סתומה ופתוחה באופן כתיבתן הוא אם משאירים את שאר השורה בו הסתיים הענין הקודם, ריקה עד סופה, או אם ממשיכים לכתוב באותה שורה שהסתיים בו הענין הקודם, גם את הענין הבא לאחר מרווח קטן בתוך.

שיטת התוס' במנחות (ל"ב ע"א) ד"ה והאידנא נהוג עלמא, דומה מאוד לרש"י. לדעתו "סתומה" היא כל שכותרת בתחילת שיטה וסוף שיטה, ומניח חלק באמצע כדי לכתוב בו שם של שתי אותיות או יותר וזו היא סתומה. ופתוחה היא: דכשמסיים, מסיים פסוק באמצע שיטה. ומניח עד סוף שיטה כשיעור למשפחותיכם, זו היא פתוחה. ואם לא נשתייר בסוף שיטה כשיעור חלק למשפחותיכם, מניח שיטה שניה,

2. וכן מובא בשו"ת המהרש"ל סימן ל"ז ד"ה ואני אומר, וכן ברש"י ויקרא פרק א' פסוק א'; ד"ה ויקרא אל משה" השני, וכן בפסוק י'. ויש להקשות על רש"י מדוע השהה את הסברו למרות מרווחי הפרשות עד שהגיע לחומש ויקרא ולא הסבירו בבראשית? ואולי י"ל שכיון שהמנהג הוא שתינוקות של בית רבן מתחילין לימחם בחומש ויקרא, אזי כאן המקום להסביר לראשונה את מהות הפרשות שיש בהם לפי רש"י גם היבט חינוכי – מה היו ההפסקות משמשות ליתן ריוח למשה... ק"ו להדיוט הלומד מן ההדיוט. ועוד י"ל שכיון שמקורו של רש"י להסביר זה הוא ריש ספרא, הביא אף הוא פירוש זה בראש חומש ויקרא.

ומתחיל וכותב בשלישית. וזו היא פתוחה. (וברא"ש בהלכות ספר תורה איתא בשיטת ר"ת: איזהו פתוחה, כל שנשאר מסיום הפרשה עד סוף השיטה כשיעור ג' תיבות של ג' ג' אותיות).

הרמב"ם, ב"יד החזקה" הלכות ספר תורה (פרק ח' הלכות א' וב') כותב:

"פרשה פתוחה יש לה שתי צורות; אם גמר באמצע השיטה, מניח שאר השיטה פנוי ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחילת השיטה השניה. במה דברים אמורים, שנשאר מן השיטה ריוח כשיעור תשע אותיות, אבל אם לא נשאר אלא מעט, או אם גמר בסוף השיטה מניח שיטה שניה בלא כתב ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחילת השיטה השלישית. פרשה סתומה יש לה שלש צורות; אם גמר באמצע השיטה, מניח ריוח כשיעור, ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תיבה אחת מתחילת הפרשה שהיא סתומה, עד שימצא הריוח באמצע. ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת, יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שניה, ויתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע שיטה שניה, ואם גמר בסוף השיטה, מניח מתחילת שיטה שניה כשיעור הריוח, ומתחיל לכתוב הסתומה מאמצע השיטה. נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחילתה בתחילת השיטה לעולם, ופרשה סתומה תחילתה מאמצע השיטה לעולם".

הרא"ש, שיטתו שונה באופן עקרוני משיטת הרמב"ם, הט"ז בורה דעה הלכות ספר תורה (סימן ער"ה ס"ק ה') מפרט הבדל זה:

"שני פלוגות יש בין רמב"ם לרא"ש; חדא, דאם עושה מקום פנוי בתחילת השיטה כדי ט' אותיות ומתחיל הפרשה באמצע השיטה, זהו הוראה שהפרשה היא סתומה להרמב"ם אבל להרא"ש הוה פתוחה. שניה, אם מסיים בסוף השיטה או שיש מקום פנוי, אלא שאין בו כשיעור ט' אותיות, ואח"כ מניח שורה אחת כולה פנויה ומתחיל הפרשה בשורה שאחריה בתחילתה, זהו להרמב"ם פתוחה ולהרא"ש סתומה. ובכלל, להרמב"ם אין פתוחה רק שמתחלת מריש השורה, ואין סתומה אלא שמתחלת באמצע השורה או בסופה".

הלכה למעשה, מסוכם ענין זה בשולחן ערוך (שם סעיף ב') כך:

"בצורת פתוחה וצורת סתומה יש מחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש, וירא שמים יצא את כולם. ויעשה בענין שבפרשה פתוחה, יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה וישתייר בסופה חלק כדי תשעה אותיות, ויתחיל לכתוב בראש שיטה שתחתיה. ובפרשה סתומה תמיד יסיים פרשה שלפניה בתחילת שיטה ויניח חלק כדי תשעה אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה. ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא פתוחה ולא סתומה ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם בין להרא"ש".

למעשה שיטתם של רש"י הרמב"ם ור"ת דומות בעיקרון, ושונות משיטת הרא"ש. הדרישה ביר"ד (סימן ער"ה סוף ס"ק א') כתב:

"...ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם בין להרא"ש... וכתב הרמ"א על זה: ואם לא יוכל לכוין כך לא יסור מדברי הרמב"ם בזה כי עליו סמכו האחרונים וכתבו שדבריו הם עיקר'..."

ומכיון שזוהי מסקנתם נסמוך אף אנו על שיטת הרמב"ם וסיעתו ונשתמש בה כבסיס להנחותינו.

ג. המשמעות הפרשנית של מרווחי הפרשות

צטטנו לעיל, שיטות שונות בענין אופן הנחת המרווח בפרשה פתוחה ובפרשה סתומה, וסכמנו שכיון שכתב הדרישה בשם הרמ"א שהאחרונים כתבו על שיטת הרמב"ם וסיעתו שהם עיקר, אף אנו נסמוך על שיטה זו לצורך הנחותינו.

לפי שיטת הרמב"ם, מרווח הפרשה הפתוחה תמיד גדול יותר ממרווח של הפרשה הסתומה (במקרים המקבילים). שהרי אם גמר באמצע שורה – בפרשה פתוחה ימשיך בשורה הבאה, ואילו בפרשה סתומה ימשיך באותה שורה, זאת בתנאי שנשאר עד סוף השורה רווח כשיעור. אם לא נשאר רווח כשיעור אזי בפרשה פתוחה ישאיר את השורה הבאה ריקה וימשיך בשורה שלאחר מכן, ואילו בפרשה סתומה ימשיך בשורה הבאה (אם כי עליו להשאיר מרווח בתחילת השורה), ואם גמר בסוף השיטה – בפרשה פתוחה, מניח שיטה שניה בלא כתב וממשיך בשורה שלישית, ובפרשה סתומה, מניח מעט ריוח בשיטה השניה ומתחיל לכתוב באמצע השורה.

ההבדל הקיים בין שני סוגי הפרשות, בגודל המרווח, הוביל אותנו למחשבה שאולי גודל המרווח מציין את הקשר שבין שני הענינים הנמצאים משני עברי המרווח של פרשה פתוחה, ולפיכך גם המרווח של פרשה פתוחה גדול יותר מזה של פרשה סתומה.

לכוון זה של מחשבה יש סיוע מפירושו של רש"י על הגמרא במנחות שהבאנו לעיל, שהרי כתב רש"י ז"ל:

"אמרתי לו רבי מה טעם – אתה עושה אותם פתוחות, והלא בתורה סתומות הן אותו ריוח שלאחר ובשעריך סתום צד שמאל של שיטה והריוח באמצע השיטה. אמר לי הואיל ובתורה אינן סמוכות – הנך שתי פרשיות, שזו כתובה ב"זאתחנך", וזו כתובה ב"והיה עקב", לפיכך אני עושה אותם פתוחות", ע"כ.

לפי הנחת השואל (רשב"א), היה על ר"מ להשאיר מרווח של סתומה בין פרשת שמע לפרשת והיה אם שמוע, שהרי הם ענינים קרובים במהותם, אך ר"מ השיב לו

שכיון שבתורה עצמה שתי הפרשות כתובות במקומות שונים הוא השאיר מרווח פתוח ביניהם כדי לציין זאת.³

וכן כתב באגרות משה חלק יורה-דעה (סימן ק"פ ענף ב' ד"ה והנה מסתבר):

"לסברת מהרש"ל דסתומה ענינה מחוברת לשלפניה, אבל כשיעשה הפסק פתוחה שזהו סימן שאינה ענין לשלפניה, אלא התחלת דברים, הוא שוה לרחוק ממש".

וכנראה כוונתו למה שכתב המהרש"ל בסימן ל"ז ד"ה ואני אומר:

"אכן תדע שיש חילוק בין פרשה סתומה ל... כי פרשה סתומה היא סותמת הענין של הפרשה שלפניה אע"פ שאותה פרשה שלפניה היא פרשה פתוחה. כי בלאו הכי צריכין אנו לחקור וליתן לב מה הפרש יש בין פרשה פתוחה לפרשה סתומה, כי רבותינו הקדמונים לא נתנו סיבה אלא לפרשיות, מה היו הפרשיות משמשות, כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה וכו' אבל בשימוש הפתוחה והסתומה לא הזכירו אם לא תאמר שאין צריך חקירה רק על זה כי הוא מובן מעצמו וכשמו כן הוא שפתוחה אין לה חיבור עם מה שלמעלה והוא ענין חלוק בפני עצמו וכאילו התחיל פה, וסתומה מחוברת וסתומה לדברים שלפניה ואינה חלוקה אלא ליתן ריוח בין הפרשיות, ואל תשיבני מפ' וכי ישאל, שהיא פתוחה ורבותינו דרשו וי"ו מוסיף על ענין הראשון וילמוד עליון מתחתון ותחתון מעליון, אין זו קושיא, שיכול להיות שהיא מסולקת ומחולקת בטעמים ובסודות משומרים אל הראשונים, ומה מצריך הפסוק לחברם כזה כדי שילמדו זה מזה לענין פרטי דינים שנאמרו בשניהם. ומי הוא זה היודע כל רזי תורה וחיבורי-הענינים וחילוקי הענינים..."

דברי מהרש"ל אלו, תואמים אם כן לדברי הט"ז ולדברי הגמרא במנחות ע"פ פירושו של רש"י, ועל כן נוכל לקבל הנחה זו שסוג הפרשה (המרווח) שבין שני ענינים מצביע על סוג הקשר שבין אותם ענינים.

ד. בקורת על ההנחה שהובאה בסעיף הקודם

מצאנו איפוא, שלושה אילנות גדולים לבסס עליהם את הנחתנו: רש"י,

3. אלא שבשו"ת המהרש"ל (סימן ל"ז) ד"ה בן חכם ישמח וגו' כתב: "...וחפשי ומצאתי בפסקי הרב רבינו ישעיהו הראשון שכתב בהלכות מזוזה אהא דגרסינן בפ' הקומץ: ועושה פרשיותיה סתומות – פי' שלא היה מניח ריוח בין פרשת שמע לפרשת והיה אם שמוע, שאע"פ שבס"ת יש ריוח בין הפרשיות, התם מפני שעשויות להתלמד בהם, וכדי שיוכל אדם להתבונן בין פרשה לפרשה, צריך ליתן ריוח ביניהן, כדתניא בריש ספרא (סוף פרק א'): ומה היו הפרשיות משתמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פ' לפ', ע"כ. לפי פירוש זה אין לכאורה ראייה מהגמרא במנחות, אך יש ראייה לכאורה שהפרשות הם כלי עזר לימודי."

המהרש"ל והט"ז. ע"מ להבהיר את משמעות ההנחה, נצרף מספר דוגמאות פשוטות מחומש בראשית. (ע"מ שהדברים והענינים המובאים בדוגמאות שבמאמר זה יובהרו למעיין, מומלץ להשתמש בחומש שבו מוצגים הפרשות כפי שמובא בספרי התורה).

פרק י' עד סופו עוסק בבני נח וצאצאיהם. ובתחילת הפרק הבא מתחיל ענין חדש – דור הפלגה. בין שני ענינים אלו אין קשר, ולפיכך מופרדים הם ע"י פרשה (מרווח) פתוחה. גם לאחר פס' ט' של פרק י"א באה פרשה פתוחה משום שאין קשר ממשי בין ספור דור הפלגה לפרוט הדורות שבין נח לאברהם. לעומת זה נוכל לראות שבין כל דור ודור מעשרת הדורות הנ"ל, בא מרווח של סתומה, זאת משום שהכל רצף עניני אחד. בסוף פרק י"א בא שוב מרווח של פתוחה משום שבפס' ל"ב מסתיים פירוט עשרת הדורות, ואילו בפרק י"ב מתחיל ענין חדש.

לאחר שקבלנו הנחה הגיונית זו, המבוטאת יפה בדברי המהרש"ל: "אם לא תאמר שאין צריך חקירה רק על זה כי הוא מובן מעצמו, וכשמם כן הוא; שפתוחה אין לה חיבור עם מה שלמעלה..." נגשנו לבדוק כיצד גישה זו משפיעה על הפרשנות של הענינים השונים בתורה. ההפתעה היתה רבה. אמנם בהרבה מן המקרים, הדברים היו פשוטים וברורים וכעין הדוגמאות דלעיל, אך גם בהרבה מן המקרים לא היתה התאמה להנחה. מעט מן הדוגמאות שנביא להלן ידברו בעד עצמן:

יעקב מברך את בניו לפי שמותם ("ויחי"), כאן תתכנה שתי אפשרויות הגיוניות מבחינת החלוקה באמצעות פרשות. א. כל הברכות תכתבנה ברצף אחד, ללא הפסק פרשות. ב. בין כל ברכה של שבט אחד למשנהו תבוא פרשה סתומה משום שכל הברכות הם רצף עניני אחד. (בדומה לפרשות שבין כל דור ודור מעשרת הדורות שבין נח לאברהם). בפועל אין עקביות, והחלוקה היא כזו: ראובן – פ – שמעון ולוי – פ – יהודה – פ – זבולון – פ – יששכר – ס – דן – ס – גד – ס – אשר – ס – נפתלי – ס – יוסף – פ – בנימין.

השוואת ברכות יעקב לברכות משה (בפרשת וזאת הברכה) מחזקת את התמיה, משום ששם בין כל השבטים פרשות סתומות, להוציא פרשה פתוחה אחת: ראובן – ס – יהודה – פ – לוי – ס – בנימין – ס – יוסף – ס – זבולון – ס – גד – ס – דן – ס – אשר.

השוואה דומה להשוואה בין ברכות יעקב לברכות משה, נוכל לעשות גם בין עשרת הדברות שבפרשת יתרו לבין עשרת הדברות שבפרשת ואתחנן. כאן השאלה היא כפולה: מדוע בכלל באה פרשה פתוחה באמצע עשרת הדברות (שבפרשת יתרו), ואם כן צריכה לבוא, מטעם נסתר, מדוע אם כן לא באה פרשה פתוחה גם בפרשת ואתחנן?

למעשה, תמיהות דומות לאלו נוכל למצוא במקומות רבים בתורה, ומשום שאין ביכולתנו להציג כאן את כולם, נסתפק בהבאת עוד מספר דוגמאות בלבד: בפרק כ' שבחומש במדבר, מסופר על תלונות בני"י במדבר צין על חוסר במים. כתוצאה מתלונה קשה זו, באים משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד, וירא כבוד ה'

אליהם, וידבר ה' אל משה לאמר. כל הענין הנ"ל הינו רצף עניני אחד, ולמרות זאת לפני דבריו של ה' אל משה באה פרשה פתוחה, המפסיקה את הענין והמצביעה לכאורה על חוסר קשר בין תלונת בני' לדבריו של ה' אל משה.

דוגמא נוספת נוכל להביא מפרק ח' שבחומש דברים. פס' י"ט וכו' שבסוף הפרק, מופרדים הם מדברי משה הקודמים ע"י פרשה פתוחה, זאת למרות הקשר הברור ביניהם: "פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את ה' אלקיך וגו' – פ – והיה אם שכח תשכח את ה' אלקיך וגו'.

כמדומני שהבקורת שמתחננו על הנחתנו בענין המשמעות הפרשנית של פרשות פתוחות וסתומות (שהיא למעשה גם קושיא על הגמרא במנחות ע"פ פירושו של רש"י, וכן על המהרש"ל, הט"ז ועוד), מערערת לגמרי את ההנחה המגדירה את הקשר שבין הענינים הכתובים בשני צידי הפרשה (המרווח), ואם כן צדקו דברי הרמ"ע מפאנו (והמהרש"ל לעיל) שכתב: "ויש בפתחת וסתימת הפרשה נפלאות תמים דעים... והרי לימדונו רבותינו; במופלא ממך אל תדרוש".

ה. בחינת הדברים מחדש

המהרש"ל שצטטנו לעיל, כתב שניתן ללמוד על מהותם של הפרשות הסתומות והפתוחות מטעם: "כי פרשה סתומה היא סותמת הענין של הפרשה שלפניה...", כי הוא מובן מעצמו וכשם כן הוא – שפתוחה אין לה חיבור עם מה שלמעלה והוא ענין חלוק בפני עצמו וכאילו התחיל פה.

לדעת המהרש"ל כאן, אנו מתייחסים בביטוי "פרשה" לענין הכתוב לאחר המרווח, ובשם טמון מהות הפרשיות; סתומה – סותמת ענין. ובמילים אחרות מחברת ענין. פתוחה – פותחת ענין, ובמילים אחרות מתחילה ענין חדש. אך לפי רש"י במנחות ראינו, שאיננו מתייחסים בביטויים "סתומה" ו"פתוחה" למהות הקשר שבין הענינים שמשני צידי המרווח, אלא לסוג המרווח בלבד; פרשה (מרווח) סתומה היא אם הענין הבא נכתב באותה שורה בו הסתיים הענין הקודם, ואילו פרשה (מרווח) פתוחה היא אם הענין הבא נכתב בשורה שלאחר השורה בו הסתיים הענין הקודם. למעשה דברי רש"י אלו מתאימים להנחתנו שם הפרשה – פתוחה או סתומה – מתייחס לאופן עשיית המרווח, ולא דוקא לקשר שבין הענינים שמשני צידי המרווח, בקבלת דברי רש"י אלו אנו מחזיקים בידינו למעשה, את קצהו של הפתרון.

בסעיף ב' צטטנו את דעתם של הראשונים בענין אופן עשיית מרווחי הפרשיות הפתוחות והסתומות, ואת הכרעתו של הרמ"א כשיטת הרמב"ם, שעל שיטתו סמכו האחרונים. לפי דעה זו קל היה לנו להגיע לסברה שגודל המרווח מציין את אופי הקשר בין הענינים, וכדברי הגמרא במנחות. אך ע"מ ליישב גם את דברי הבקורת נצטרך להניח, שמחוץ לאופי הקשר שבין הענינים השונים, באים לידי ביטוי בגודל המרווח גם ענינים נוספים:

אמנם נכון שמרווח גדול (פרשה־פתוחה) נראה כמרחיק בין הענינים, ומרווח קטן (פרשה סתומה) נראה כמקרב בין הענינים, אך הסיבה להרחקה בין הענינים יכולה להיות מטעם אחר, ולא דוקא ע"מ לציין שיש או אין קשר בין הענינים שבשני צידי המרווח. הטעם יכול להיות משום שלפנינו שני ענינים דומים והתורה רוצה להדגיש את ההבדל ביניהם, ולכן קבעה שביניהם יהיה מרווח גדול (פרשה פתוחה).⁴

או ההפך, אם לפנינו שני ענינים שלכאורה נראה שאין קשר ביניהם, ע"מ להפנות את תשומת לבנו לקשר שביניהם, תקבע התורה ביניהם מרווח של סתומה בלבד או שלא יהיה מרווח כלל וכלל.

כמו כן, אם יש צורך להבליט ולהדגיש ענין או רעיון בתוך ענין שלם, יכול הדבר להעשות ע"י הפרדתו באמצעות מרווחי פרשות (פתוחות או סתומות הכל לפי הענין) לפניו ואחריו.

אם נלך בכיוון זה, נוכל למצוא עוד שמושים רבים לפרשות הפתוחות והסתומות המושגות על העובדה שמרווח (פרשה) של "פתיחה" הוא גדול יותר ממרווח של "סתומה".

ו. יישוב דברי הבקורת שהעלינו בסעיף ד'

נדמה לי, שע"פ הקו שהתוינו לעיל, יהיה קל כעת למצוא פתרונות והסברים לשאלות שהעלינו בסעיף ד'.

ברכות יעקב בהשוואה לברכות משה

אם נעיין שוב בחלוקה לפרשיות שבפרשת ויחי, נוכל לגלות שיש שיטה בחלוקה זו. בין כל בני האמהות יש מרווח של "פתוחה" (חוץ מבין שמעון ולוי הבאים בחדא מחתא מסיבות מובנות), ואילו בין כל בני השפחות או בינם לבין בני האמהות, יש מרווח של סתומה. אין להכחיש את העובדה שלבני הגבירות היה מעמד חשוב יותר מאשר לבני השפחות. ההבדל בחשיבות, מובדל כאן בין היתר ע"י קביעת מרווחי "פתוחה" בין בני־הגבירות, לעומת "סתומה" בין בני־השפחות, אמנם בדר"כ מרווח "פתוחה" מרחיק בין הענינים, אך כאן שמושו של מרווח זה הוא הבלטת הענין ולא הרחקתו דהיינו הבלטת ברכות בני־האמהות מול ברכות בני־השפחות.

נבדוק כעת את ברכות משה ע"פ הרעיון הנ"ל. בברכות משה קיים בין כל השבטים מרווח של סתומה חוץ מאשר בין יהודה ללוי אשר ביניהם מרווח של "פתוחה". בסוף נדודי ישראל במדבר יש לשבט לוי עדיפות מובנת על שאר השבטים, גם כאן באה לידי בטוי עדיפות זו ע"י מרווח של פתוחה לפני הברכה המדגישה ברכה זו. (או שמא גם לשבט יהודה עדיפות ע"פ שאר השבטים, ולכן בין יהודה ולוי פרשה פתוחה, בדומה למבנה הפרשות שבברכות יעקב).

4. עיין לקמן בדברי בעל "הליכות־עולם" בנושא זה (סעיף ז-4).

הסבר זה מסתייע מבדיקת מספר הפסוקים המוקדשים לבני האמהות, מול אלה שהוקדשו לבני השפחות. (18 לבני האמהות מול 6 לבני השפחות) בברכת יעקב, וכן בדיקת הפסוקים שהוקדשו לשבט לוי בפרשת וזאת-הברכה מול כל אחד משאר השבטים (יש לקחת בחשבון שבברכות משה נכללו שני שבטים בברכת יוסף וכן שברכת אשר מסתיימת בפ' כ"ו).

עשרת הדברות

הרמב"ן (שמות פרק כ' פס' ז') כתב על מצות "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" את הרעיון הבא:

"...וסדר זאת המצוה אחר אזהרת ע"ז, כי כאשר ראוי ליראה את ה' הגדול והנורא שלא לתת כבודו לאחר, כן ראוי לתת כבוד לשמו, והנושא אותו לשוא, מחללו... וכמו שהחמיר בעבודת אלילים וכתב העונש כי הוא א"ל קנא, פוקד עון אבות על בנים, כן כתב בזה העונש – כי לא ינקה אותו..."

לפי דברי רמב"ן אלו, יש קשר ברור בין המצוות: "אנכי ה'", "לא יהיה", "לא תעשה" ו"לא תשתחוה", לבין מצות "לא תשא". כל המצוות האלו קשורות לעבודת ה' ויראתו, ולכן הופרדו הם, משאר המצוות שבעשרת הדברות, ע"י מרווח של פתוחה בתוכם. (מצות "לא תעשה" מופרדת מקודמותיה ב"סתומה" משום שבכל זאת אין נשיאת שם ה' לשוא, עבודה זרה), בחומש דברים אין חלוקה כזו, משום ששם מדובר בחזרה בלבד. וכמו שלא מצאנו בשאר המצוות שחזרו עליהם בשלמות, כך גם ענין זה לא חזר בשלמות.

תלונת בני-ישראל במדבר-צין

אנו ראינו, שלמרות הרצף הענייני הברור, באה פרשה פתוחה באמצע הענין (לאחר פסוק ו' שבפרק כ'). השוואת מקרה זה למקרים דומים המופיעים בחומש במדבר יוביל אותנו אל מכנה משותף שהוא גם הפתרון. א. לאחר פרק י"ד פס' י' באה פרשה פתוחה למרות הרצף הענייני. ב. לאחר פרק ט"ז פס' י"ט באה פרשה סתומה למרות שלפי הרצף הענייני היה אפשר לכתוב זאת ללא הפסק כלל. ג. לאחר פרק י"ז פס' ט"ו באה פרשה פתוחה למרות שניתן היה להסתפק בפרשה סתומה. ד. לאחר פרק כ"ז פס' ה', באה פרשה פתוחה למרות שניתן היה להסתפק בפרשה סתומה.

לכל המקרים הנ"ל מכנה משותף כדלהלן:

בפרק כ' פס' ו' נאמר: "ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד ויפלו על פניהם וירא כבוד ה' אליהם". ולאחר הפתוחה: "וידבר ה'..."

בפרק י"ד פס' י' נאמר: "ויאמרו כל-העדה לרגום אותם באבנים וכבוד ה' נראה באהל מועד אל כל ישראל". ולאחר הפרשה הפתוחה: "ויאמר ה'..."

בפרק ט"ז פס' י"ט נאמר: "ויקהל עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד ה' אל כל העדה". ולאחר הפרשה הסתומה: "וידבר ה'..."

בפרק י"ז פס' ט"ו נאמר: "וישב אהרן אל משה אל פתח אהל מועד והמגפה נעצרה". ולאחר הפרשה הפתוחה: "וידבר ה'..."

בפרק כ"ז פס' ה' נאמר: "ויקרב משה את משפטן לפני ה'". ולאחר הפרשה הפתוחה: "ויאמר ה'..."

בכל אותם מקרים מסופר על הגעה או התקרבות אל המקדש בצפיה לדבר ה', ולאחר מכן מפורטים דבר ה', בין ההתקרבות לדבר ה' באה פרשה. בדומה לתפקיד הפרשות בברכות יעקב ומשה (ראה לעיל) גם כאן באה הפרשה לתת חשיבות לדבר ה', כאילו במקום המילים: שימו לב כעת. להבדיל, לפני בוא המלך משמיעים משרתיו קול בחצוצרות וכו' להודיע על התקרבותו ע"מ שיחלקו לו כבוד. כך גם לפני דברי ה' יש הפסק פרשה ע"מ לשים לב ולהתבונן בדבריו, שימת לב זו שייכת במיוחד במקרים הנ"ל שם יש צפיה לדבר ה'. (יש עוד הרבה מה להסביר בענין ע"מ שיתיישבו לקורא קושיות ושאלות שבודאי עולות אצלו כעת, אך אכמ"ל).

ז. דוגמאות נוספות לשמושם של הפרשות

1. מבוא לענין ארוך

כאשר תפתח התורה ענין ארוך במספר פסוקים אשר ישמשו כהקדמה לענין, תצוין לפעמים עובדה זו, ע"י הפרדת הפסוקים הנ"ל מעיקר הענין, ע"י פרשה פתוחה או סתומה, מספר דוגמאות יבהירו נקודה זו.

פסוקים ט"י-י"ב שבבראשית פרק ה', משמשים כפתיחה לספור המבול כולו, ולפיכך באה לאחריהם פרשה סתומה, הפסוקים הראשונים של חומש שמות (א'י-ז'), הם למעשה חזרה ותמצית של חלק מפרק מ"ו אשר בבראשית (בתוספת נופך: פסוקים ו'י-ז'), אך גם מהווים הקדמה לכל הענין, גם כאן באה לאחריהם פרשה לציין עובדה זו, אך בניגוד לדוגמא הקודמת, באה כאן פרשה פתוחה משום שפסוקים אילו משמשים כמבוא לא רק לענין הסמוך אלא לענין כולל הרבה יותר. פסוקים כ"ג-כ"ה שבשמות פרק ב', הם לדעתנו הקדמה להמשך. אם עד פס' כ"ב שבפרק ב' עסקנו בשעבוד וקושי השעבוד, הרי שמפסוק כ"ג חלה תפנית; שועתם ונאקתם של בני"י עולה אל ה' ה"מחליט" שהגיע הזמן להושיע את ישראל, פסוקים אילו הם למעשה הקדמה למה שהתרחש בסנה – מכיון שיש צורך לגאול את ישראל, ממנה ה' בסנה את משה לשליחו בענין זה.

2. חלוקת ענין ע"י שילוב פרשות סתומות בפתוחות

ההסבר הפשוט למשמעות הפרשנית של הפרשות הוא כפי שפירש רש"י במנחות, שפרשה פתוחה אין לה קשר עם מה שלמעלה ממנה, דהיינו עם הענין הקודם, ואילו פרשה סתומה מראה על קשר עם הענין דלעיל.

אנו הנחנו שעקרון זה, בא ע"פ רוב לידי ביטוי, באופן עשיית הפרשה (המרווח). הפסק חזק יותר – פרשה (מרווח) גדולה יותר, וההפך. ברם, לעיתים יש צורך לחלק

ענין אחד לכמה עניני ביניים, במקרה כזה ישולבו הפרשות הפתוחות והסתומות זה בזה, דוגמא לכך נוכל להראות בפרשת בחוקותי (פרק כ"ו מפס' ג' עד סופו):

פ – ברכות – פ – קללות – ס – קללות – פ

לפני ואחרי הברכות והקללות באו פרשות פתוחות, משום שהברכות והקללות הם בעצם ענין אחד עצמאי, ולכן הופרדו מהשאר ע"י מרווחים פתוחים. בתווך כתובים עניני משנה שאף הם מופרדים זה מזה ע"י פרשות, הברכות מופרדות מהקללות ע"י "פתוחה" ולא "סתימה". גם ע"מ להדגיש את ההבדל בין ברכות לקללות, וגם משום שבתוך הקללות באה כבר פרשה סתומה לחלק את הקללות לשניים (כדלהלן) ולכן דרוש מפסיק "חזק יותר" בין הברכות לקללות.

בתוך הקללות באה פרשה סתומה, משום שאם נתבונן היטב במהלך ותוכן הקללות נוכל לראות שלקללות שלפני הפרשה הסתומה יש תיקון – החזרה בתשובה, שהרי מיד אחריהם נאמר: "ואם עד אלה לא תשמעו לי..." או "ואם תלכו עמי קרי..." וכדו'. אך הקללות שלאחר הפרשה הסתומה, הם קללות שלאחריהם הגלות. כלומר אם לא תשמעו לי בכל הקללות המצויינות לפני הפרשה הסתומה אזי: "ואכלתם בשר בניכם ובשר בנתיכם" (במצור על ירושלים) "ונתתי את עריכם חרבה והשמתי את מקדשכם" (החרבן) "והשמתי אני את הארץ" (הגלות).

עוד דוגמא לשילוב בין הפרשיות נוכל להביא מסיפור חטאם של אדם וחווה. תחילתו של ענין זה בפרק ב' פס' ד', ולכן לפניו פרשה פתוחה. סופו של ענין זה לדעתנו, הוא בפרק ג' פס' כ"א, ולכן לאחרי פרשה פתוחה, ואילו בתווך פרשות סתומות בין הקללות. באופן זה מודגשים היטב הקללות שקבעו רבות באופי האשה והגבר לדורות.

דוגמא שלישית ואחרונה למבנה כזה של פרשות, נוכל להביא ממעשה יהודה ותמר ומעשה יוסף ואשת פוטיפרע. לפני מעשה יהודה ותמר מסופר על מכירת יוסף לישמעאלים, ולאחר מעשה יהודה ותמר מסופר על הורדת יוסף מצרימה, מעשה יהודה ותמר קוטע אם כן את רצף הענינים, מדוע?

לפי רש"י התשובה נראית פשוטה: "למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף? ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם, אמרו אתה אמרת למכרו, אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך".

לא"ע דעה אחרת בנושא: "אין זאת העת כאשר נמכר יוסף רק קודם המכרו, וכמו משם נסעו הגדגדה, בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי, ושבט הלוי נבחר בשנה השנית, ונסעו אל גדגד בשנת הארבעים, ובמקומו אפרשנו. ולמה הזכיר הכתוב זאת הפרשה במקום הזה, והיה ראוי להיות אחר והמדנים מכרו אותו פרשת ויוסף הורד מצרימה, להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשת אדוניו למעשה אחיו. והוצרכתי לפירוש הזה, בעבור שאין מיום שנמכר יוסף עד יום רדת אבותינו למצרים רק כ"ב שנה. והנה נולד אונן שהוא שני לבני יהודה, וגדל עד שהיה לו זרע, וזה לא ימצא בפחות מ"ב שנה, ועוד שירבו הימים, גם הרתה תמר והולידה פרץ, והוא בא אל מצרים ויש לו שני בנים..."

לדעת א"ע, קדמה ירידת יהודה למכירת יוסף, ואם כן נוספה קושיה: לא די שמעשה יהודה ותמר קוטע את רצף הענינים, הוא גם נכתב שלא במקומו מבחינת הסדר הכרונולוגי? התשובה לכך לפי א"ע היא, שרצתה התורה שנשוה בין שני ענינים דומים – בין מעשה יהודה ותמר, לבין מעשה יוסף ואשת פוטיפרע – ולכן הפסיקה באמצע הענין וסמכה את שני הענינים הדומים, למרות שאין מקומו של ספור מעשה יהודה ותמר כאן.

סיוע נאות לפרושו של א"ע נוכל להראות באמצעות החלוקה לפרשות:

מכירת יוסף לפוטיפר – פ – מעשה יהודה ותמר – ס – מעשה יוסף ואשת פוטיפרע – פ – חלום שרי פרעה.

לפי רש"י יש קשר בין מכירת יוסף למעשה יהודה ותמר, ואילו בין מעשה יהודה ותמר למעשה יוסף ואשת פוטיפרע אין קשר, ואילו לפי א"ע הפוך; אין קשר בין מעשה יהודה ותמר למכירת יוסף שהרי מבחינה כרונולוגית הסדר הוא הפוך, אך יש קשר בין מעשה יהודה למעשה יוסף ואשת פוטיפרע – ההשוואה בין המקרים.

מבנה הפרשות אינו מובן לפי רש"י, שהרי אם לא נניח שיש קשר בין מעשה יהודה ותמר למעשה יוסף ואשת פוטיפרע, מדוע אם כן באה לפני מעשה יהודה ותמר פרשה פתוחה, ואילו אחריו פרשה סתומה, והלא לפי רש"י היה צריך להיות מצב הפוך; לפני מעשה יהודה ותמר היתה צריכה לבוא פרשה סתומה, שהרי יש קשר ביניהם, ואילו לאחריו פרשה פתוחה שהרי זה סוף הענין. לעומת זה לפי א"ע מבנה הפרשות ברור. התורה רצתה להפנות את תשומת לבנו להשוואה הזו שבין מעשה יהודה ותמר למעשה יוסף ואשת פוטיפרע, ולכן לפני ואחרי שני המקרים באו פרשות פתוחות ואילו בתווך פרשה סתומה, וזה ע"מ להראות שלפנינו ענין אחד המחולק לשני עניני משנה.

כאן המקום לציין, שהשילוב בין הפרשות הפתוחות לסתומות, יכול להעשות באופנים שונים ומגוונים, הכל תלוי באופי ותוכן הנושאים הסמוכים, ובמסר אותו רוצה התורה להעביר לנו באמצעות הפרשות.

3. הדגשת ענינים ורעיונות באמצעות פרשות

בדפוס המודרני, טכניקות שונות ומגוונות להעברת מסרים נוספים על אלו הכתובים, וזאת ללא צורך בתוספת מילים. בכתובת ספר התורה (כפי שנכתב כיום) אין אמצעים כאילו, להוציא אמצעי אחד, והוא ה"פרשות". למרווח הפרשות התכונה להפריד בין ענינים שונים, אך הפרדה זו יכולה בעצם לשמש גם להבלטתו של אותו ענין. נציג מספר דוגמאות:

לצווי מחיית עמלק (שמות סוף פרק י"ז), קשר חזק למסופר לעיל, ולכן היה ניתן להסתפק בפרשה סתומה בין המלחמה בעמלק לבין צווי מחיית עמלק. בפועל באה פרשה פתוחה ביניהם, וזאת אולי משום שצווי זה הוא לדורות וחשיבותו רבה, דבר שבא לידי בטוי גם בבטויים הנחרצים שנכתבו בצווי זה – "כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים" – הקפת ענין זה

ב"פתוחות", מבליטה עוד יותר צו זה. דבר דומה ניתן לומר על הציווי "צרור את המדינים" (במדבר סוף פרק כ"ה) ולכן אף הוא מוקף בפרשות פתוחות.

גם פסוקים י'-י"ב שבדברים פרק י"א, נותקו לכאורה מהענין ע"י פרשות ולצורך דומה. בפסוק שלפני כן (ט') נאמר: "ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב ודבש". בפסוקים ז'-י"ב, בא פירוט ה"זבת חלב ודבש", מדוע אם כן באה פרשה סתומה בתווך? הדבר יובן אם נזכור את התיעתם וחששם של ישראל מפני הכניסה לארץ (אשר לצורך כך הקדיש משה את כל שיחתו שבפרשת דברים, עיין אברבנאל פירוש אמיתי ונכון על כך, ואכמ"ל). הדגשת הטוב שבארץ ישראל ע"י תוכן המלים וע"י "פרשות", באה להגדיל את המוטיבציה לבוא לארץ ישראל, בימים ההם וגם בזמן הזה.

4. הבחנה בין ענינים באמצעות פרשות

כתב בספר "הליכות-עולם" שער ד' פרק ג':

"דין ההפסקות – הרבה הפסקות בתורה חלוקות זו מזו, כדי שלא יתערב ענין בענין, פרשה לפרשה. ורוב ההפסקות הם על ידי הריחוב שבין פרשה לפרשה או בין ענין לענין. ויש הפסקות שאין די בריוח, ונותן פסוק מיותר להפסיק יותר עם הריחוב כדי שלא יתערב הפרשיות. כגון בסוף פרשת פנחס, דכתיב: "ויאמר משה אל בני ישראל אשר צוה ה'". פסוק זה נכתב להפסיק בין נדרי מזבח דכתיב קמיה נדריכם ונדבותיכם, ובין נדרי איסור דכתיב בתריה – פרשת ראשי המטות, שלא ידמו זה לזה כמו שמפורש במקומה".

מדברי בעל "הליכות-עולם" נוכל להביא סיוע לכך שהמשמעות הפרשנית של הפרשות (המרווחים) היא לא רק הצבעה על קשר או אי קשר בין ענינים (כדברי הגמ' במנחות ע"פ פירוש רש"י) אלא גם משמעויות נוספות אשר אחד מהם הוא מציין בספרו: הפרדה בין ענינים למרות הקשר ביניהם, ע"מ שלא נערב בין הענינים.

לעיתים ענינים מסוימים קרובים הם זה לזה, אך מאידך מהווה כל אחד מהם גם ענין עצמאי. מצב כזה נוכל להציג בקלות ע"י פרשות סתומות ביניהם. אך כיצד יוצג מצב אשר בו אחד הענינים הוא גם קרוב לענינים הסמוכים וגם שונה?

פתרון לכך נוכל לראות בדוגמאות שלפנינו:

בפרשת משפטים מובאים דיני שלושת השומרים (שמות כ"ב ו'-י"ד): שומר חנם, שומר שכר ושואל. שלושת השומרים קרובים זה לזה ענינית, אך בכל זאת "שואל" שונה מהאחרים; בו בזמן ש"שומר חנם" ו"שומר שכר" מקבלים את החפץ לשם שמירה בלבד, מקבל השואל את החפץ לצורך שמוש עצמי. זאת כנראה הסיבה שבין שומר חנם לשומר שכר פרשה סתומה בלבד ואילו בין שומר שכר לשואל פרשה פתוחה.

בפרשת שופטים מובא דין רוצח הנס לעיר מקלט (דברים י"ט א'-ג'). שני חלקים לדין זה. א. רוצח בשוגג הנס לעיר מקלט. ב. רוצח במזיד הנס לעיר מקלט. שני ענינים

אלו קרובים עניינית זה לזה ולמרות זאת מופרדים הם זה מזה בפרשה פתוחה. הטעם לכך יכול להיות משום שהתורה רוצה להדגיש בזה באופן נוסף את ההבדל הגדול שיש בין רוצח במזיד לרוצח בשוגג. כאן המקום לציין שבשתי הדוגמאות הנ"ל יש מכנה משותף, והוא שלאחר שהתורה הפרידה בין העניינים בפרשה פתוחה, חזרה וחיברה את אותם עניינים ע"י וא"ו החיבור, ועל כך ראה לקמן.

5. ענין שאין כאן מקומו

לעיל ציינו, שלפני מעשה יהודה ותמר באה פרשה פתוחה משום שמעשה זה אין כאן מקומו (לפי פירוש א"ע) ושדבר זה מודגש בין היתר ע"י ה"פתוחה" שלפניו, מקרים דומים, נוכל למצוא בעוד כמה מקומות בתורה, המקום הבולט ביותר הוא בפרשת בהעלותך (במדבר פרק י' פס' ל"ה-ל"ו).

על הנוני"ם ההפוכים שלפני ואחרי פסוקי "ויהי בנסע הארון", כתב רש"י: עשה לו סמניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו, ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות". בשו"ת המהרש"ל האריך מאוד בענין הנוני"ם ההפוכים. נעתיק לצורך ענייננו מתוכן דבריו, ע"פ מה שהובא בשו"ת "נודע ביהודה" קמא י"ד סימן ע"ה:

"...והנה רש"ל ז"ל, רצונו לומר דמ"ש רז"ל בפרק כל כתבי: פרשה זו עשה לה הקב"ה סימנין, כוונת הגמרא על הפסקות פרשיות, סתומה קודם "ויהי בנסוע", והפסק פרשה אחר "ויהי בנסוע". והיינו שמן הדין לא היה לו להפסיק, שהרי לעיל מיניה כתיב: וארון ברית ה' נוסע..., אלא שבא להראות סימן לרשב"ג כטעמיה ולרבי כטעמיה..."

מדברי המהרש"ל נוכל ללמוד שני דברים א. שאם יש הפסק פרשה במקום שהוא המשך ענין זה אומר דרשני. ב. הפסק פרשה הוא לעיתים סימן להפנות תשומת לבנו לענין מיוחד, ובמקרה הזה של הנוני"ם ההפוכים (לפי הסבר המהרש"ל שהכונה לפרשות) הסימן הוא שפסוקים אלו אין כאן מקומם.

אמנם ה"נודע ביהודה" ואחרים חולקים על המהרש"ל בענין כתיבת הנוני"ם בגוף ספר התורה, אך לא משום שהעקרון שקבע המהרש"ל אינו נכון, אלא מטעמים אחרים שאין כאן המקום להאריך בהם.

יש לציין, שגישה זו, שפרשות לפני ואחרי ענין באים לעיתים לסמן שעניין זה אין מקומו כאן, יכולה לפתור קושיות רבות בחומש, אלא שאין באפשרותנו להאריך בענין זה כאן.

ה. היחס שבין "פרשת השבוע" לפרשות פתוחות וסתומות

עיון במרווחים (הפרשות) שבין "פרשת השבוע", מעורר את הסברה שהחלוקה ל"פרשות שבוע" לא נעשתה דוקא על בסיס חלוקה עניינית. בדיקת המרווחים בין פרשות השבוע מגלה שחלקן פתוחות וחלקן סתומות (חוץ מאשר לפני פרשת "ויחיל" שם אין מרווח כלל, ובעקבות זה פירש הרשב"ם שסוף הפרשה הקודמת ותחילת

פרשת "ויחי" הוא ענין אחד, ורק משום שלא רצה לסיים בענין לא טוב התחיל את הפרשה במקום שהתחיל, וכן הובא ב"תורה-שלמה" בשם המאירי שתחילת הענין אינו היכן שמתחילה "פרשת-השבוע", אלא קודם לכן. וכיון שבדר"כ מוסכם שפרשה סתומה מצביעה על שייכות בין שני הענינים שבשני צידי הפרשה, תומכת עובדת מציאת פרשות סתומות בין פרשות-השבוע השונות, בסברה שהחלוקה לפרשות-שבוע אינה דווקא ענינית, ועל אחת כמה וכמה תומכים בזה דברי הרשב"ם והמאירי הנ"ל.

תמיכה נוספת לגישה זו נוכל למצוא בהקדמה לתנ"ך קורן:

"ידוע לנו על חלוקת התורה ל-154 סדרים, לפי מנהג ארץ ישראל קדום של מחזור שלוש-שנים בקריאת התורה בצבור בשבתות – סדר אחד בכל שבת ושבת, הסדרים בתורה הם "סדרי השבוע" של הקדמונים... התעמקות בתוכן הכתובים מגלה, שהפסוקים "הנוספים" האלה (שבהם מתחיל הסדר) לפני התחלת הענין או אחריו, ואפילו לפני ספר חדש, הם פסוקים בעליתוכן של טובה ונחמה, והיתה כוונה להתחיל או לסיים קריאת סדר בתנ"ך בפסוק מבשר טובות כפי שאנו נוהגים בקריאה להפסיק בטוב, ונמנעים מסיומים של פורענות. (רעיון דומה נכתב במבוא לספר איוב ע"פ פירוש דעת-מקרא בהוצאת מוסד הרב קוק).

בארץ-ישראל, אם כן, חילקו את התורה כך שתתאים למחזור קריאה של שלוש שנים, חלוקה שהיא לא דוקא ענינית, ואם כן הסברה, שהחלוקה ל"פרשות השבוע" היא לא דוקא ענינית, אינה רחוקה מלהתקבל על הדעת. להנחה זו חשיבות רבה בהבנת הכתוב. מכאן נוכל להסיק שעל הלומד בחומש ללמוד לאו דוקא ע"פ פרשות השבוע, אלא על פי החלוקה לפרשות (מרווחים). כמובן שאין כונה ח"ו לדחות את ההלכה של "שנים מקרא ואחד תרגום", אלא שהמעין בפרשת-השבוע, ישים אל לבו לבדוק אם הענין בו עוסקת פרשתנו השבועית, מתחיל עוד קודם לכן, ואם לענין בו מסתיימת פרשתנו יש המשך בפרשה הבאה, ועל פי זה ידייק יותר בהבנת והסבר הכתוב.

ט. וא"ו מוסיף על ענין ראשון

כתב רש"י ז"ל בויקרא פרק א' פסוק י': "ואם מן הצאן – וא"ו מוסיף על ענין ראשון, ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה.

רעיון זה של וא"ו מוסיף על ענין ראשון, מובא בחז"ל גם בפרשת משפטים, על הפסוק "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת וגו'" (פרק כ"ב פס' י"ג). לפני הפסוק הזה באה הפסקה של "פתוחה", וכיון שגם רש"י מסכים לרעיון שפרשה פתוחה מצביעה על חוסר קשר בין הענינים, אם כן יש כאן לכאורה תרתי דסתרי; מצד אחד פרשה פתוחה להפסיק ולהפריד, ומאידך וא"ו החיבור לחבר ולהוסיף!?

בעיה זו כבר העלה המהרש"ל בשאלות ותשובות שלו סימן ל"ז (מצוטט גם לעיל):

"שפתוחה אין לה חיבור עם מה שלמעלה, והוא ענין חלוק בפני עצמו... ואל תשיבני מפ' "וכי ישאל" שהיא פתוחה ורבותינו דרשו וא"ו מוסיף על ענין הראשון, ונלמוד עליון מתחתון ותחתון מעליון. אין זו קושיא, שיכול להיות שהיא מסולקת ומחולקת בטעמים ובסודות משומרים אל הראשונים, ומשום הכי מצריך הפסוק לחברם בזה כדי שילמדו זה מזה לענין פרטי דינים שנאמרו בשניהם..."

תירוצו של המהרש"ל הוא חלקי, מצד אחד כותב המהרש"ל, היה צורך מטעם שאינו ידוע לנו להפסיק בין שומר שכר לשואל בפרשה פתוחה, אך מאידך היה צורך לחבר את הענינים כדי ללמוד זה מזה ולהקיש זה לזה. יתכן ותירוצו של המהרש"ל ניתן להשלימו במה שכתבנו בסעיף ז' בענין הבדלה בין ענינים באמצעות פרשות.

בדיקת מקרים נוספים של וי"ו מוסיף על ענין ראשון מול פרשיות, מגלה שיש עקביות בשיטה. למשל, בפרשת קדושים מחוברים הענינים "וכי תבואו אל הארץ" (י"ט, כ"ג) "וכי יגור אתך גר" (י"ט, ל"ג), לענינים הקודמים, ע"י וא"ו החיבור למרות הפסק פרשה לפניהם, משום שהכל דבור אחד.

וכן פירש רש"י על הפסוק "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם": "כל מקום שנאמר "אלה" פסל את הראשונים, "ואלה" מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני...". לפני פסוק זה באה פרשה פתוחה משום ששם מסתיים ספור מעמד הר סיני, ומצד שני רוצה התורה לרמוז לנו שגם המצוות שנאמרו מפרשת משפטים ואילך אף הם ניתנו מסיני, לכן פתחה בוא"ו החיבור.

דוגמא נוספת נמצא בהמשך פרשת משפטים, שם רצף מצוות אשר ביניהם מרווחי פרשות במבנה כזה:

עבד עברי – ס – אמה עבריה – ס – מכה איש ומת – ס.

החלוקה, באמצעות פרשות סתומות, מציינת קשר שווה פחות או יותר בין הענינים, אך וא"ו החיבור שלפני אמה עבריה מציינת שבין ענין זה לענין הקודם קשר חזק יותר.

★ ★ ★

דוגמאות נוספות רבות היה ניתן להביא כמעט לכל ענין ונושא שהבאנו במקום זה, אך נאמר: ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ואף אנו תפסנו כלל זה.

אנו מקווים שהרעיון המרכזי של מאמר זה – השפעתם של מיקום וסוג

הפרשות על הבנת הכתוב – יתקבל ע"י קוראי המאמר וישפיע על שיטת לימודם, שיטה שפירותיה רבים⁵.

5. עיין בירחון "אור תורה" מרחשון התש"ן, עמ' צ"א, בתשובת הגאון הנאמ"ן שליט"א, שציטט דברי הרמב"ם (ברפ"ז מהלכות ס"ת) ח"ל: "מצוות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו, שנאמר: ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות" ע"כ. והביא קושיית האחרונים דמאי ראייה היא זו שהרי כותבים פרשיות תפילין ומוזזה לעצמן וכו'. ותירץ הגאון הנאמ"ן שליט"א ח"ל: "ושיעור דברי רבינו, לפי שאין כותבים את התורה להתלמד פרשיות פרשיות אלא כל התורה בשלימות, משא"כ פרשת תפילין ומוזזה, דלאו ללמוד נכתבו אלא למצוה. ע"פ תירוץ זה של הגאון הנאמ"ן שליט"א מובן שיש חשיבות גדולה להתבונן בעת הלימוד גם בפרשיות, וכן מובן כך מדברי המהרש"ל בשם רבינו ישעיהו הראשון שכתב (עיין הערה 3): "שאע"פ שבס"ת יש ריוח בין הפרשיות, התם מפני שעשויות להתלמד בהם..." משמע בפשטות שתפקיד הפרשיות ללמד דברים נוספים שאינן נלמדים מתוכן הפסוקים.

לזכרו של הרב יחזקאל דולגין ז"ל ב"ר יצחק אייזיק.

